

Möklinta kyrka

Friläggning av sockel

Antikvarisk rapport

Möklinta prästgård 5:1
Möklinta socken
Västmanland

Tobias Mårud

Möklinta kyrka

Friläggning av sockel

Antikvarisk rapport

Möklinta prästgård 5:1
Möklinta socken
Västmanland

Tobias Mårud

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

Omslagsfoto: Möklinta kyrkas södra fasad under pågående arbete. Foto: Tobias Mårud.

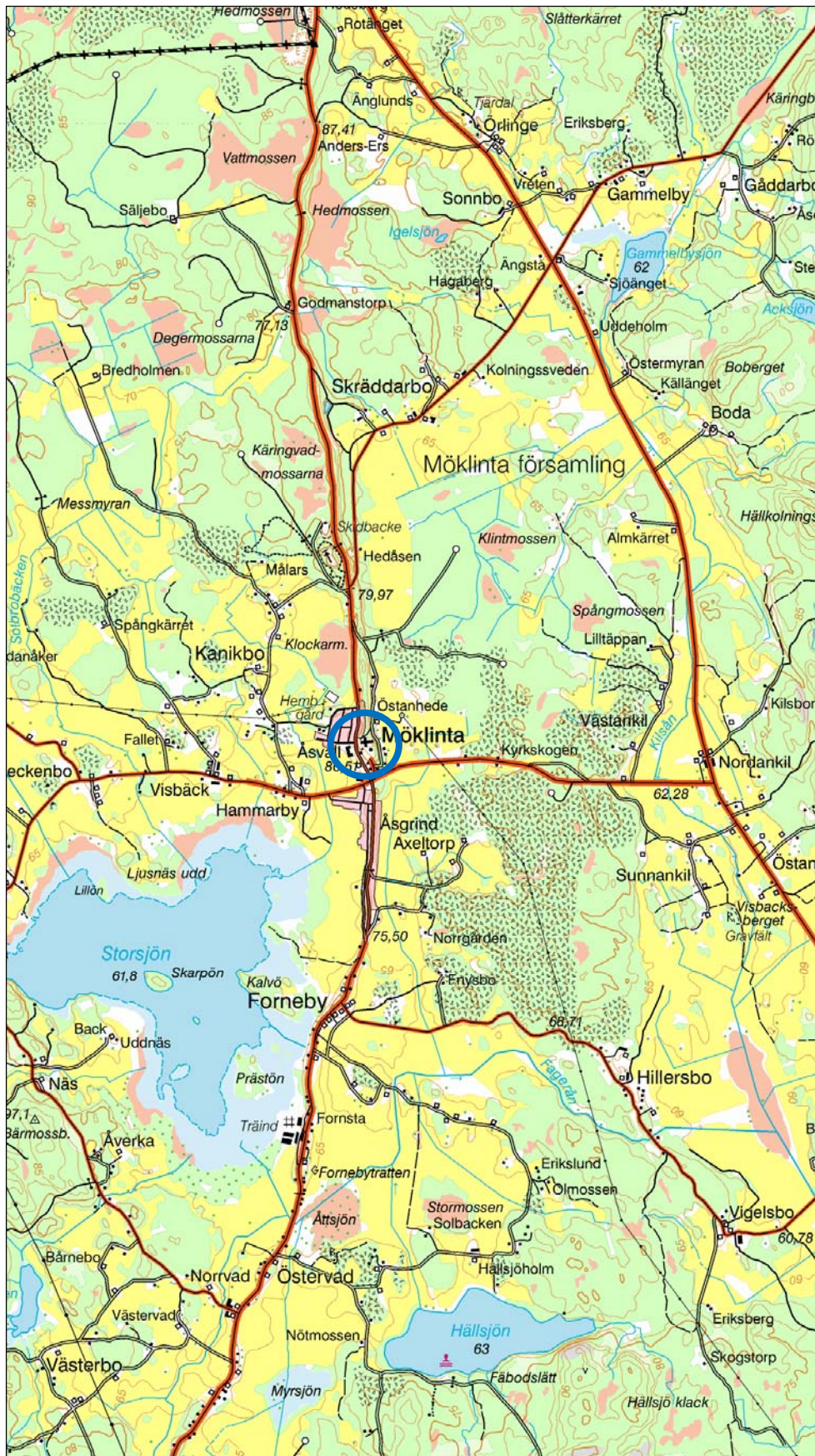
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-285-2

Tryck: Just Nu, Västerås 2014.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Kyrkans historik, med tonvikt på fasaderna	5
Genomförande	7
Resultat	15
Referenser.....	16
Kart- och arkivmaterial	16
Otryckta källor.....	16
Litteratur.....	16
Tekniska och administrativa uppgifter	16

Figur 1. Kyrkans läge markerat med en ring. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Under 2013 har stensockeln på Möklinta kyrka frilagts från puts. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen 2012-01-30 med dnr: 433-4344-2011. Stiftelsen Kulturmiljövård har medverkat som antikvarier på uppdrag av Sala-Norrby-Möklinta kyrkliga samfällighet.

Bakgrund

År 2005, redan året efter den senaste fasadrenoveringen genomfördes, uppkom problem med skäckighet och putsavfall på sockeln samt på delar av fasadernas nedre del, främst i angränsning till sockeln men även upp över maximal höjd för kapillärsugförmåga. Problemet har flera orsaker, putsen gick ned under marknivån med kapillärsug av markfukt som följd. Under den nedfallna putsen finns ett underliggande bruk som har överbearbetats, eller tryckts för kraftigt, vilket gett sämre anfästning för utanpåliggande puts. Torktiderna kan ha varit för korta mellan putspåslagen, eventuellt kompenseras inte torktiderna för det fuktiga väder som rådde under arbetet 2005. År 2011 ansökte Sala-Norrby-Möklinta kyrkliga samfällighet om tillstånd att avlägsna putsen på sockeln för att framöver låta den vara oputsad.

Kyrkans historik, med tonvikt på fasaderna

Möklinta kyrka ligger högt belägen på Möklintaåsen och dominerar den omgivande bebyggelsen och landskapet. Möklinta kyrka brukar sägas vara uppförd omkring 1470, vilket man bygger på byggnadstekniska likheter med närbelägna Vårfrukyrkan i Enköping och Västerlövsta kyrka samt med kyrkorna i den s.k. Torsångsgruppen i norra Svealand.¹ Kyrkorna har exempelvis likartade tegelorneringar. Socknen finns emellertid omtalad första gången redan 1339.²

Figur 2. Möklinta kyrka avbildad av Olof Gran år 1754. Källa ATA.

¹ Lannergård 1979.

² Lannergård 1979.

Ursprungligen omfattade kyrkan dagens långhus med rakslutet kor och ett vapenhus vidbyggt i söder. Gråstensmurarna är resta efter en något skev grundplan. Ursprungliga drag i exteriören är gavlarnas rundbågefriser i tegel, de treklöverformiga blindingarna på östra gaveln, samt vapenhusets flerspråkiga portal. Kyrkorummet täcks med tre höga stjärnvalv, som symboliskt bärs upp av ”gubbar” och atlasfigurer infogade i valvriibborna. År 1619 fick kyrkorummet en utbyggnad mot norr vilken sedan mitten av 1900-talet går under namnet Mariakapellet. Det kan sättas i samband med en större invändig förnyelse av kyrkan mellan 1625 och 1635. Åren 1743–1744 blev sakristian utbyggd till nuvarande storlek och några år senare, 1753, rappades, klistrades och vitlimmades kyrkans fasader.

Kyrkans takresning förändrades efter en brand i maj 1790.³ Det branta medeltida taket ersattes med ett för tiden mer modernt tak med avfasade gavlar och brutet tak. 1932 genomfördes dock en restaurering, ledd av arkitekterna Sven Brandels och Arre Essén, vid vilken man återskapade den branta takresningen.

Figur 3 och 4. Bilden till vänster visar takets utformning innan 1932 års restaurering och bilden till höger är tagen strax efter restaureringen. Källa: ATA.

År 1856 lagades och avfärgades fasaderna. Vid den stora restaureringen 1892–1894, ledd av Uppsalabyggmästaren A Helldin, lagades och avfärgades fasaderna på nytt, nu i en mer gulaktig nyans än den tidigare vita. Samtidigt fick västra gavelns entréparti nuvarande utformning.

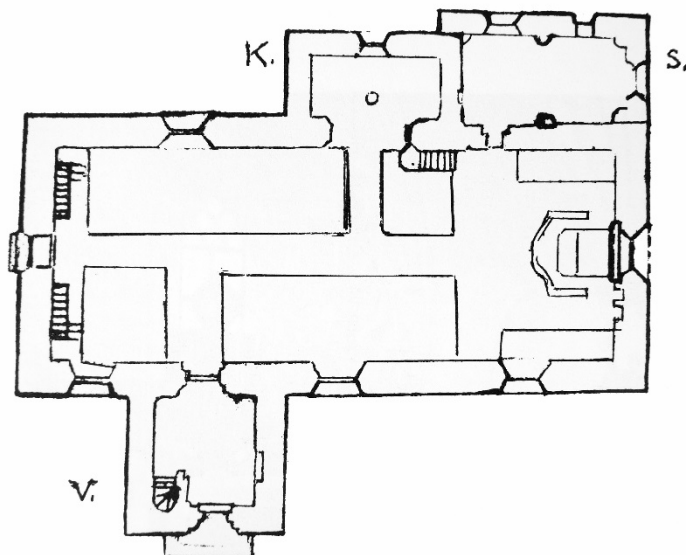
Figur 5. Möklinta kyrka och kyrkogård markerad på ett utsnitt av 1833 års karta över komministergården Östanbete.

Vid nämnda ombyggnad år 1932 påmurades långhusets östra och västra gavlar samt vapenhusets gavel och fick kompletterande tegelornering, i överensstämmelse med den gamla. Fasaderna renknackades in på murverken, ny puts slogs på och vitkalkning skedde. Fasaderna slätputsades, med undantag för sockeln som slogs med en grov cementputs. Även omfattande interiöra förändringar genomfördes.

Efter det har fasaderna restaurerats 1965, då de lagades och avfärgades, och 1982, då fasaderna lagades med kalkbruk och avfärgades med Gotlandskalk. Då övervägdes

³ Hammarskiöld 2005.

möjligheten att lämna sockeln oputsad men blev slutligen spritputsad. Vid den senaste renoveringen 2003–2004 lagades fasaderna med luftkalkbruk och avfärgades med Gotlandskalk bruten i en lätt ockragul nyans (94:5 i KALKFÄRG 90), motsvarande 1892–1894 års färgsättning. Sockeln markerades genom en ritsning i putsen som var tänkt att ha en kapillärbrytande funktion.

Figur 6. Situationsplan över Möklinta kyrka. Källa: ATA.

Värt att nämna är att porten in till vapenhuset på kyrkans södra sida eventuellt kan ha medeltida ursprung. Eftersom smidet är av något olika karaktär tror man att det kan härstamma från något olika tider. Smidet runt nyckelhålet och de franska liljorna tros vara äldst medan de sirliga gren- och bladverken, pentagrammen och vapensköldarna kan vara senare.

Figur 7. Möklinta sockenkartan 1688. Lantmäteristyrelsens arkiv T8:38 44.

Genomförande

Arbetena var planerade att innefatta sockeln och vid behov nedre delen av fasaderna. Initialt frilades en provyta på cirka fyra meter för att inspektera kondition och uppbyggnad av sockelns murverk. Putsen bilades bort nedanför den ritsning som tidigare markerade sockeln, därefter rengjordes stenen noggrant med liten

murhammare och därpå med högtryck och syratvätt. Det frilagda murverket fogströks med Weber Cal. 109 Hydraulisk kalkgrund följt av Weber Cal. 148 Hydraulisk kalkbruk och ytputs med Weber Cal. 152 Hydraulisk kalkbruk fin. Utskjutande stenar i sockeln lämnades putsade i överkant för att inte riskera kapillärsugning i puts vid kontakt med en frilagd fuktansamlade översida.

Fasadernas putsskador frilades till god anfästning och sprickor kratsades ur. Skadade områden lagades i med Weber Cal. 109 Hydraulisk kalkgrund följt av Weber Cal. 142 Kalkbruk och ytputs med Weber Cal. 144 Kalkbruk fin. Ursprungligen avsågs fasaderna avfärgas i fält upp till nivå med underkant av fönstren och trappor i hörn där nivån inte är jämn. Detta ändrades dock innan arbetet med avfärgningen inleddes och kom att utföras som punktvis underhållsmålning vilket ansågs smälta in bättre med fasadernas färgskiftningar. Tre färgprov, frambrutna från kulörer i fasadernas färgskiftningar, ströks upp på långhusets norra fasad. Av dessa valdes prov nummer 2 (frambrutet som Webers färgnummer: 29486) som i färgskalan låg mellan det ljusare prov nummer 1 och det dunklare prov nummer 3. Till avfärgningen användes Webers Kulturkalkfärg.

*Figur 8.
Mariakapellets
västra fasad innan
restaurering. Foto:
Tobias Mårud.*

*Figur 9. Här har
arbetet med
friläggningen av
sockeln inletts.
Observera den med
tegel igenmurade
dörröppningen i
högra delen av
sockeln. (Visar
Mariakapellets
västra fasad.) Foto:
Tobias Mårud.*

Figur 10. Sockeln under arbetet med fogning. Tegelmuren i den tidigare dörröppningen har putsats över. (Visar Mariakapellets västra fasad.) Foto: Tobias Mårud.

Figur 11. Mariakapellets västra fasad efter genomförd restaurering. Foto: Tobias Mårud.

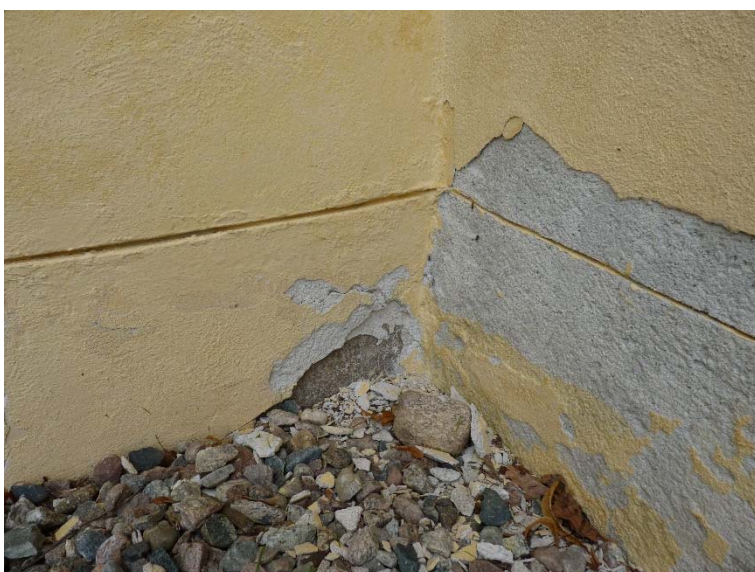
Figur 12. Muren söder om entrén i västra gaveln innan restaurering. Kraftigt flammig av fuktrosor. Foto: Tobias Mårud.

Figur 13. Västra gavelns södra fasad efter sockelns friläggning. Fogning av murverket under utförande. Foto: Tobias Mårud.

Figur 14. Västra gavelns södra fasad efter färdig restaurering. Foto: Tobias Mårud.

Figur 15. Detalj av skada i fasad, hörnet mellan södra fasaden och vapenhusets östra fasad. Foto: Tobias Mårud.

Figur 16. Skada på norra fasaden som visar exempel på underliggande överbearbetad puts.
Foto: Tobias Mårud.

Figur 17. Östra gavelns sockel under friläggande.
Foto: Tobias Mårud.

Figur 18. Här har samma parti fogats men fasaden har ännu inte åtgärdats. Foto: Tobias Mårud.

Figur 19. Detalj av den tidigare nämnda igenmurade dörröppningen i Mariakapellets västra fasad. Foto: Tobias Mårud.

Figur 20. Samma parti direkt efter putsning. Foto: Tobias Mårud.

Figur 21. Hörnet på norra delen av sockeln på västra gaveln har möjligen skadats och murats upp med mindre stenar än ursprungligen. Foto: Tobias Mårud.

Figur 22. Norra delen av sockeln på västra gaveln krävde omfattande putsning. Foto: Tobias Mårud.

Figur 23. Sydöstra hörnet under börnet under pågående renovering av fasadputs. Observera ritsningen av sprickor synliga höger om stupröret.
Foto: Tobias Mårud.

Figur 24. Ytterligare exempel på restaureringen av fasadputs. Här södra fasaden. Foto: Tobias Mårud.

*Figur 25.
Sakristians norra
fasad efter
restaurering. Foto:
Tobias Mårud.*

*Figur 26. Tre
kulörprover ströks
upp på norra
fasaden. Valet föll
på den mellersta.
Foto: Tobias
Mårud.*

*Figur 27.
Mariakapellets
norra fasad, samt
delar av sakristians
och långhusets
norra fasader, efter
restaurering. Foto:
Tobias Mårud.*

Figur 28. Östra gaveln efter restaurering. Foto: Tobias Mård.

Resultat

Avlägsnandet av putsen på sockeln gav ett mycket bra resultat rent visuellt. Sockelns stenar var i bättre skick än väntat och blev även renare än förväntat efter friläggning och rengöring. Fasadens puts kommer inte längre att drabbas av kapillarsugning från markfukt på samma sätt, så även tekniskt sett är det ett bra resultat. De punktvisa lagningarna av fasadputsens syns förvisso men smälter relativt väl in i de redan innan levande, kulörvarierande fasaderna och är betydligt mer passande än den tänkta fältindelade avfärgningen. Sockeln har tidigare varit frilagd, troligen har den ursprungligen varit tänkt att vara exponerad, så ur antikvarisktperspektiv finns inga invändningar angående utförandet. Med facit på hand finns dock en reflektion för framtiden och det är att sockeln skulle ha kunnat friläggas ytterligare en bit upp på fasaden. Åtgärderna har följt Länsstyrelsens beslut och med mycket gott resultat.

Figur 29. Kyrkan sedd från norr efter utfört arbete. Foto: Tobias Mård.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Digitala Gröna kartan.

Lantmäteristyrelsens arkiv:
Möklinta sockenkarta 1688 akt: T8:38 44.

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA).

Otryckta källor

Hammariskiöld, Rolf. 2005. Möklinta kyrka, karakterisering. Västerås stift.

Litteratur

Ahlberg, Hakon. 2000. *Västmanlands kyrkor i ord och bild*. Borlänge.

Lannergård, Sven. 1979. *Möklinta kyrka*. Avesta.

Sjökvist, Helén. 2005. *Exteriör renovering av Möklinta kyrka 2004*. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen 2004: B29.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	13058
Länsstyrelsen dnr:	433-4344-2011
Fastighetsbeteckning:	Möklinta prästgård 5:1
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Möklinta
Beställare	Sala-Norrby-Möklinta kyrkliga samfällighet
Projektledning:	Bengt Andersson Sala kyrkliga samfällighet
Entreprenör:	Bo Kihlström Sala Mureri och kakel
Antikvarisk medverkan:	Tobias Mårud Stiftelsen Kulturmiljövård Stora gatan 41 722 12 Västerås

